

تاریخ در سپهر روایات اهل بیت علیهم السلام؛ رویکرد روش شناختی*

محسن الویری^۱

بررسی تاریخ در روایات اهل بیت علیهم السلام هم از نظر سیر تحول تاریخ‌نگاری در دوره اسلامی و هم از نظر آگاهی یافتن بر سهم تمدنی شیعیان اهمیتی بسیار دارد. گزاره‌های تاریخی در روایات را به دلیل لوازم معرفت‌شناختی و روش‌شناختی نمی‌توان "بازنمایی واقعیت قوانین و رویدادهای تاریخی" شمرد بلکه بهتر است آنها را به مثابه "محتوا" در نظر گرفت. این نوشتار پس از بحثی درباره چرایی بررسی تاریخ در گستره روایات، پنج روش محتمل زیر را برای این کار مورد بررسی قرار داده است: مبنا قرار دادن عناوین ابواب در جوامع روایی؛ مبنا قرار دادن دسته‌بندی مباحث تاریخی در قرآن؛ روش تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده؛ روش تحلیل مضمون؛ و روش مقایسه بین متون روایی و گزارشهای منابع تاریخی. مقاله سپس با اتکاء به روش برگزیده خود که درهم‌کردی از مراحل نخستین برخی روشهای معرفی شده پیشین است، کوشیده است با هدف ارائه یک الگوی کاربردی، به عنوان نمونه گزاره‌های تاریخی را در یک منبع برگزیده برسد. این نوشتار ده گام را برای بررسی وصفی گزاره‌های تاریخی در روایات شناسایی و پیشنهاد کرده است و بر اساس هفت گام از آنها نشان داده است که از ۳۴۲ گزاره تاریخی موجود در جلد اول الکافی تدوین مرحوم کلینی (۳۲۹ق) بیش از نوزده درصد مربوط به مباحث فلسفه تاریخ، حدود سه درصد مربوط به دوره پیش از هبوط، بیش از بیست و سه درصد مربوط به تاریخ پیامبران، بیش از شانزده درصد مربوط به تاریخ پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، و سرانجام حدود سی و نه درصد مربوط به تاریخ انمه اطهار علیهم السلام است.

کلیدواژه‌ها: تاریخ، اهل بیت علیهم السلام، روش شناختی، روایات.

۱. عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام قم.